

РОЗВИТОК ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

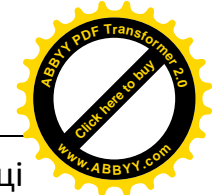
У статті проаналізовано розвиток проектної технології в методиці навчання історії у другій половині ХХ ст. Закцентована увага на аналізі попередньої практики використання проектної технології під час навчання історії у вітчизняних та російських навчальних закладах. У процесі дослідження досвіду використання проектної технології в навчанні історії було виявлено її високий методичний потенціал.

Ключові слова: метод проектів, педагогічна технологія, проектна технологія, дослідницька робота, творча робота, індивідуалізація процесу навчання, робота з історичними джерелами, театралізація.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення вимагають від історичної освіти впровадження нових методів, прийомів і технологій навчання, до яких належить проектна технологія навчання. Але, як відомо, без знання минулих надбань і прорахунків неможливий і сучасний успіх. Тому сьогодні існує потреба в ретроспективному аналізі, який продемонструє розвиток навчання історії за допомогою проектів у другій половині ХХ ст. і тим самим сприятиме успішній реалізації цього інноваційного навчання в українській школі ХХІ ст.

Загальновизнаним вважається, що проектна технологія навчання має своїм витоком метод проектів. Він пережив своє друге народження під натиском вимог реформувати систему освіти, відкрити її демократичним віянням і соціальним запитам суспільства. Ідеї проектного навчання тією чи іншою мірою відповідали цим завданням, а саме: переходу від традиційних авторитарних методів навчання до педагогіки співробітництва, розширенню альтернативних форм навчання, зближенню навчання із практикою, орієнтації на інтереси й потреби учнів, розвитку активності й самостійності. Усе це знайшло своє відбиття в концепціях діяльнісного й практико-орієнтованого навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Шлях розвитку навчання історії за допомогою проектів є сьогодні одним з актуальних питань вітчизняної методики навчання суспільствознавчих дисциплін. Цією проблематикою займалися українські дослідники: К. Баханов, А. Булда, Н. Гупан, О. Дятлова, І. Єрмаков, В. Майборода, Б. Мельниченко, О. Пометун, Л. Пироженко, А. Приходько, Т. Самоплавська та інші. Більшість їхніх праць були присвячені історії методу проектів до 30-х рр. ХХ ст. Отже, недостатньо вивченим у вітчизняній науці залишається питання розвитку проектної технології у методиці навчання історії у другій половині ХХ ст.

Мета статті – проаналізувати розвиток проектної технології в методиці навчання історії у другій половині ХХ ст.

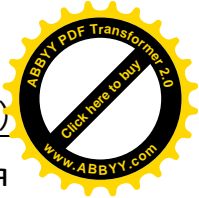
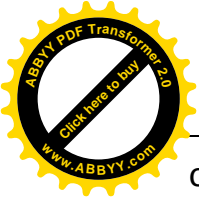
Технологічний підхід в освіті 60-х років ХХ ст. надав нового імпульсу ідеї методу проектів, тепер уже як технології навчання. Суть проектної технології полягала у функціонуванні цілісної системи дидактичних засобів (змісту, методів, прийомів), що адаптувала навчально-виховний процес до структурних та організаційних вимог навчального проектування. Воно, у свою чергу, передбачало системне і послідовне моделювання тренувального розв'язання проблемних ситуацій та вимагало від учасників освітнього процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження та розроблення оптимальних шляхів їх розв'язання (проектів), їх неодмінний публічний захист, аналіз підсумків упровадження та корекцію, за необхідності.

У США у 1960–70-х роках навчання за проектами піддавалося критиці, як таке, що неспроможне самотужки забезпечити високий рівень теоретичних знань учнів з основ наук. Проте педагогічні технології з залученням методу проектів продовжували застосовуватися в американських школах як міцна складова навчання. Наприклад, близька до проектної технології навчання система організації занять у школі, при якій здійснюється поєднання занять у великих аудиторіях, у малих групах та індивідуально – «план Трампа». Ця система була розроблена професором педагогіки Л. Трампом у 60-х роках ХХ століття і користувалася великою популярністю у школах Америки.

У 1970-х роках у США було створено нову модель навчання «Школа майбутнього», де також використовувалася проектна технологія: заняття за індивідуальними планами (під керівництвом учителя) у класі або самостійно (Оклефський коледж, Пітсбург; коледж Ітон Ереа).

У 80-х роках ХХ століття у Великій Британії працювали навчально-виховні заклади, де поєднувались індивідуальні та групові заняття з учнями, зокрема у Коутессторп коледжі (графство Лесестершир). Роль учителя в процесі навчання полягала в максимальному сприянні виконанню учнями обраного змісту занять, що також є притаманним проектній технології [9, 115].

В останні два десятиліття у світі формується нова тенденція в освіті – проективність. Це поняття було сформовано в контексті програми перебудови освіти, запропонованої Королівським коледжем мистецтв Великої Британії. Воно тісно пов'язане з «проектною культурою, що виникла внаслідок об'єднання двох напрямів: гуманітарно-художнього й науково-технічного» [6, 9]. Наслідком відображення проектної культури в

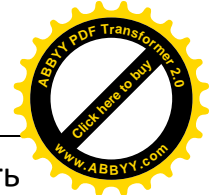
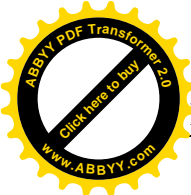

освіті є, наприклад, реформа англійської школи. «Технологічне навчання стало впроваджуватися через традиційні предмети шляхом включення спеціального навчального матеріалу, який планується за допомогою наскрізних тем. Діяльність учнів будується на основі проектів, що поступово ускладнюються» [7, 25–26]. Широке використання проектної технології навчання в багатьох країнах світу (США, Великій Британії, Франції, Німеччині, Бельгії, Нідерландах) стало можливим завдяки властивостям цієї педагогічної технології – органічно інтегрувати знання учнів з різних сфер життя під час розв’язання проблем і можливості застосувати отримані знання на практиці, генеруючи при цьому нові ідеї. На сучасному етапі у цих країнах продовжують досліджуватися теоретико-прикладні підходи до проектної діяльності.

У радянській педагогіці після початку 30-х і до середини 80-х рр. проектна діяльність учнів була витіснена за межі уроку, спостерігалась у позакласній гуртковій роботі і лише інколи – у вигляді учнівських рефератів при вивченні тем культури та видатних постатей під час урочного навчання.

З 80-х рр. ХХ ст. у шкільній практиці Радянського Союзу актуалізуються проблеми, пов’язані з урахуванням вікових особливостей учнів у навчальному процесі, стимулюванням і розвитком їхньої ініціативи, самостійності й творчості, індивідуального підходу до учня, суб’єктно-об’єктних відносин. У період пошуку нових форм і методів навчання та загального захоплення «нестандартними уроками» відлуння проектної системи можна помітити в технології колективних творчих вправ, привнесених у методику навчання історії з методики виховної роботи (комунарська методика І. Іванова). У середині 1990-х років метод проектів «пережив друге народження» в російській школі й подекуди спостерігався в практиці українських вчителів [1, 77]. У Росії інтерес до навчання за проектами був обумовлений, з одного боку, загальними спробами реформування системи освіти на засадах особистісно орієнтованого навчання, з іншого, – впливом американського досвіду на різні галузі суспільного життя Росії, зокрема на освіту. Інноваційні педагогічні пошуки в Росії цього періоду дають різні варіанти застосування проектного навчання – від побудови власної системи проектного навчання до використання «методу проектів» відповідно до його первинної назви, тобто методу навчання.

Намагання створити систему проектного навчання знайшли своє відображення в інноваційному проекті Р. Курбатова. Він побудований на синтезі відомого методу проектів, школи «діалогу культур» та діалогічної методики навчання. Вся навчальна програма за предметами подається як

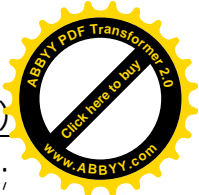
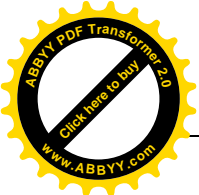

послідовність великих дослідницьких завдань (проектів), що мають безперечне значення для формування позитивного світогляду учнів. Завданням є питання, на яке учень не знає відповіді заздалегідь. Ця відповідь отримується учнями внаслідок серйозної індивідуальної і колективної роботи. Тема проекту завжди більша, ніж навчальні завдання. Це проблема з реальної дійсності, яка залишає учня віч-на-віч з текстом.

У практиці російської школи часто зустрічається використання проектного навчання як технології навчання, зорієнтованої не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і набуття нових (часом шляхом самоосвіти), зокрема при підготовці до складного нестандартного уроку. У цьому випадку проектне завдання подається учням за тиждень-два до уроку. Воно може бути індивідуальним або груповим. Звіт про виконання цього завдання заслуховується безпосередньо на уроці. Наприклад, учитель СШ № 942 м. Москви Г. Балаян під час підготовки до навчального семінару з теми «Світ на початку ХХ століття» пропонує учням проект: виготовити рекламний проспект: «Завітайте до нашого салону-крамниці», «Запрошуємо у подорож», «Товари нашої фірми», – з метою розкрити економічні зміни, що викликали переворот життя людини»[2, 205–206].

Подібний проект («Життя маленької людини на початку ХХ століття») реалізовували вчителі гуманітарного циклу в школі «Інтеграція» м. Москви протягом цілого навчального року. «Під керівництвом учителів історії були підготовлені міні-проекти – дослідження «Життя робітника на початку ХХ століття», «Життя селянина на поч. ХХ століття», «Життя обивателя ...» у межах основного проекту. Великий інтерес у цих міні-проектах викликали дослідження про купівельну спроможність різних верств населення і її інтерполяція на сучасність» [3, 35].

Російські вчителі О. Клименко та О. Подколзіна вважають, що проектна діяльність учнів має бути більш масштабною і охоплювати значний історичний період. Наприклад, проект «ХХ століття: рік за роком». Він є своєрідним літописом минулого століття, демонструючи «портрет» кожного його року за певною схемою: подія року, людина року, винахід року, злочин року, фільм року. Вибір саме цієї теми визначався декількома факторами: рубіж століть привернув увагу учнів до подій минулого сторіччя, що надало роботі актуальності; розмаїтість зібраної інформації дозволила врахувати індивідуальні здібності школярів, що викликало великий інтерес у кожного учасника проекту; отримання нових знань про різні сфери людської діяльності не тільки розширює кругозір підлітка, але й виховує в ньому соціально важливі якості; велика кількість рубрик уможливила залучити до проекту значну кількість виконавців.

Мета такого проекту – створити в учнів цілісний образ ХХ століття; підвищити мотивацію до навчання; викликати в учнів почуття гордості за інтелектуальні й технічні досягнення людини; сприяти інтернаціональному й патріотичному вихованню молодого покоління; формувати вміння школярів самостійно визначати завдання своєї діяльності, шукати і відбирати найбільш значимий матеріал, аналізувати наявну інформацію, інтерпретувати результати; сприяти розвитку комунікативних умінь і навичок.

Підсумковий продукт діяльності – «путівник» по ХХ століттю у вигляді брошури, у якій кожному року присвячена сторінка з інформацією, систематизованою за рубриками: «Людина року», «Народження року», «Смерть року», «Наукове відкриття року», «Технічний винахід року», «Літературний твір року», «Пам'ятник архітектури року», «Фільм року», «Пісня (музичний здобуток) року», «Спортивний рекорд року», «Злочин року», «Катастрофа року», «Військовий конфлікт року», «Річ року» [8, 74–75].

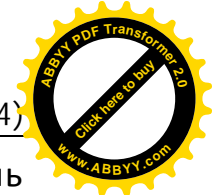
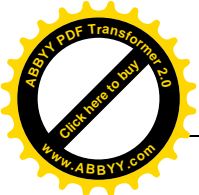
Російська дослідниця А. Юдовська пропонує під час вивчення теми «Королівська влада і Реформація в Англії в XVI ст.» на уроках всесвітньої історії (8 клас) використовувати цілу серію проектів, а саме: два варіанти по три проекти. Перший варіант – проект «Театр» (результат – інсценування сюжету з оповідання М. Твена «Принц і жебрак», проект «Музей» (результат – виставка малюнків, макетів будинків, костюмів тюдоровської Англії), проект «Літературний журнал» (результат – журнал, присвячений літературі XVI ст., що повинен містити відгуки на англійські твори цього століття). Другий варіант – проект «Театр» (результат – інсценування однієї з дій п'єси В.Шекспіра), проект «Музей» (результат – макет шекспірівського театру «Глобус», малюнки персонажів шекспірівських п'єс), проект «Літературний журнал» (результат – дослідження щодо особи Шекспіра, критичні статті різних авторів). Ці проекти мають інтегрований характер (історія, література, образотворче мистецтво, трудове навчання) [11, 45].

Учителька В'ятської гуманітарної гімназії Г. Кропанєва практикує підготовку учнями проектів «Світочі Росії», «Сім чудес світу», «Герої Еллади», «Середньовічне місто і його мешканці», «Загадки історії», «Людина й космос у розумінні давніх жителів В'ятки», «Прізвище «Уваров» у контексті історії й культури Росії і В'ятського краю» та інші. О. Савицька (Якутія) пропонує своїм учням проекти: «Слідами давніх людей», «Діяльність парламенту в середньовічній Англії», «ХХ століття в історії Росії та моєї родини», «Розповіді з історії Якутії». Є. Мельникова (Оренбурзька обл.) надає перевагу використанню на уроках історії таких проектів: «Світ очима жителів Росії Петровської епохи», «Наука та освіта у Давній Русі»,

«Шлях «з варяг у греки» – фактор утворення російської державності», «Альтернативи об'єднання Русі та їхні реальні перспективи», «Феномен православної російської культури», «Історія розвитку нафтової промисловості в Росії», «Галерея відомих художників Росії», «Від кам'яного рубила до комп'ютера», «Альтернативи розвитку Росії в XVI столітті», «Історія Росії в портретах». У ліцеї № 1502 м. Москви учні – учасники історичних читань – демонструють різноманітні проектно-дослідницькі роботи, серед яких – доповіді, експозиції самостійно зібраних реліквій, відеофільми на теми: «850-річчя Москви», «200-річчя переходу російської армії через Альпи. Великий російський полководець О. В. Суворов», «Росія і Кавказ: історія і сучасність», «Останні війни Російської Імперії» [10, 135].

В українській школі, як і в російській, проектна технологія застосовується в межах класно-урочної системи. Поряд з міждисциплінарними проектами використовуються проекти й під час вивчення окремих предметів переважно як метод самонавчання учнів, підготовчий етап для значущого в межах теми уроку. У рівненській гімназії вчитель історії Л. Червяцова використовує різні види проектів, поєднуючи їх з іншими активними методами навчання: ігрові проекти, проекти як підготовка до дискусії, творчі учнівські доробки (складання історичних задач, загадок, нестандартних запитань, віршів, інтерв'ю тощо), логічні вправи та асоціативне конструювання, ілюстроване проектування (карикатури, малюнки, прийоми «Створюємо музей», «Знімаємо кіно» тощо), пошуково-дослідницькі проекти, учнівські проекти як наочний зразок. Виконання учнями проектів сплановано вчителем таким чином, щоб охопити всіх учнів кілька разів на рік. За аналогічною схемою працює вчитель Калуської гімназії Івано-Франківської області О. Дороніна. Вона розпочинає впроваджувати проекти як ігрові та необов'язкові у 5 класі, у 6-9 – кожний учень має виконати обов'язковий щосеместровий творчий, інформативний або пошуковий проект, а в 10–11 класі учні беруть участь у науково-дослідницьких проектах. А. Ремньова (ЗОШ № 6 м. Нова Каховка) використовує метод проектів для створення загального уявлення про історичний розвиток у новий період, на базі якого здійснюється подальше заглиблення в навчальний матеріал. Це проекти на зразок «Яким я бачу світ напередодні Другої світової війни?», «Неп – джерела і причини» тощо. Учителі Бродівської гімназії ім. Івана Труша Львівської області В. Кметь та НВК № 30 м. Запоріжжя Є. Антонюк розглядають виконання учнями проектів як додатковий вид діяльності, спрямований на застосування школярами набутих знань та умінь, звідси й тематика проектів: «По кому б'є дзвін?», «Пізнай свій рідний край» тощо [2, 206–207].

Проводить апробацію проектної технології на уроках історії вчитель Канівської школи № 3 Р. Чалабієв. Серед позитивних моментів вищезазначеної форми роботи він відмічає зміни у ставленні учнів до процесу навчання, посилення мотивації до вивчення предмета, розуміння важливості самоосвіти та самовдосконалення для досягнення високого результату, поліпшення емоційної атмосфери у класних колективах, якісні зміни в навчальній діяльності учнів.

С. Шевченко (м. Біла Церква Київської обл.) пропонує своїм учням працювати за методом проектів, створюючи допоміжні електронні посібники з тем, які вивчаються в курсі історії. Такий метод дозволяє залучити до роботи і зацікавити історією як наукою навіть тих учнів, у яких була відсутня мотивація до вивчення предмета. Мультимедійний комплекс полегшує сприйняття навчального матеріалу учнями. Використання візуального матеріалу дозволяє створити живий образ епохи, яскраву картину, яка легко і невимушено вкладається в пам'яті та свідомості учня.

Члени Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба», усвідомлюючи важливість громадянського виховання учнівської молоді, розпочали реалізацію в Україні щорічної суспільної акції «Громадянин». «В основу акції покладено методику соціального проектування, яка передбачає інтеграцію та безпосереднє застосування набутих знань під час практичної проектної діяльності і спрямована на набуття досвіду громадянських дій та демократичної поведінки у вирішенні соціально-важливих проблем» [4, 4].

Завдяки ініціативі цієї асоціації учні в позаурочний час працюють над кількома іншими проектами громадянського спрямування: «Історія моєї школи» (керівник О. Харіна), «Людина. Час. Пам'ятник», «Дніпровські плавні» (Н. Довга), «Свята справа» (В. Гапотченко) тощо.

Учитель О. Войтенко у межах громадянської освіти пропонує використовувати макропроект «Школа дружби». Проект може бути реалізований як складова виховної роботи навчального закладу, а його елементи – на предметах соціально-гуманітарного циклу, у тому числі й історії [5].

Останніми роками проектне навчання переживає чергове піднесення завдяки навчанню українських учителів використання комп'ютерних технологій за допомогою всесвітньої освітньої ініціативи Intel «Навчання для майбутнього». Комп'ютерні телекомунікації, електронні бази даних, віртуальні бібліотеки, кафе, музеї, відео, мультимедійні засоби, аудіо- і відеоконференції, факс, радіозв'язок та інші сучасні засоби допомагають у його ефективній реалізації.

Висновки. У процесі ретроспективного аналізу досвіду використання проектної технології в методиці навчання історії було виявлено, що вона приваблювала педагогів і вчених багатьох країн, ставала основою для створення різних нововведень в історичній освіті (навчання через дію, дослідницька робота, творча робота в групі, індивідуалізація процесу навчання, робота з історичними джерелами, театралізація, ігри тощо), що свідчить про її високий методичний потенціал.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в подальшому виявленні потенціалу досвіду використання проектної технології навчання, що існує в історико-методичній традиції, а також у визначенні та теоретичному обґрунтуванні оптимальних методичних умов застосування проектної технології у навчанні історії.

ЛІТЕРАТУРА

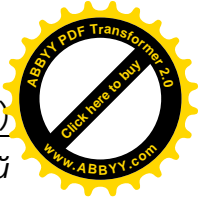
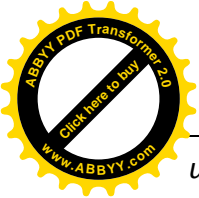
1. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі : [монографія] / К. О. Баханов. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 328 с.
2. Баханов К. О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти : [монографія] / К. О. Баханов. – Донецьк : ТОВ Юго-Восток, Лтд, 2005. – 384 с.
3. Веденеева Т. Е. Проектная технология как один из факторов построения системы личностно-ориентированого образования в школе / Т. Е. Веденеева, М. И. Войнова // Дидакт. – 2002. – № 1 – С. 32–39.
4. Взаємодія учня і вчителя у площині проектної діяльності: Методичний посібник / А. В. Дьоміна, Н. С. Пушкар та ін. – Луцьк : Волинський інститут післядипломної освіти, 2006. – 110 с.
5. Войтенко О. Подолати кризу мотивації навчання [Електронний ресурс] / О. Войтенко // Антологія адаптованого досвіду або для чого існують програми освітніх обмінів – Режим доступу : <http://www.visnyk.iatp.org.ua>
6. Зимняя И. А. Проектная методика обучения английскому языку / И. А. Зимняя, Т. Е. Сахарова // Иностранные языки в школе. – 1991. – №3. – С. 9–10.
7. Кальней В. А. Структура и содержание проектной деятельности: Метод проектов в России и за рубежом / В. Кальней, Т. Матвеева, Е. Мищенко, С. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 4. – С.21–26
8. Клименко А. В. Проектная деятельность учащихся / А. В. Клименко // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2002. – № 9 – С. 69–75.
9. Мельниченко Б. Метод проектов за рубежом: минуле та сучасне / Б. Мельниченко // Підручник для директора. – 2005. – № 9–10. – С. 114–119.
10. Чудов В. Проектно-исследовательская деятельность школьников / В. Чудов, Н. Кашкарова, О. Лаврушко // Народное образование. – 2005. – № 1. – С. 133–140.
11. Юдовская А.Я. Школьный урок и защита прав ребенка / А. Я. Юдовская // Преподавание истории и обществ. в школе. – 2004. – №4. – С.42–45.

РЕЗЮМЕ

В. А. Мирошніченко. Развитие проектной технологии в методике обучения истории во второй половине XX ст.

Статья посвящена развитию проектной технологии в методике обучения истории во второй половине XX ст. Автор акцентирует внимание на анализе предыдущей практики использования проектной технологии при изучении истории в отечественных и российских учебных заведениях. В процессе исследования опыта

использования проектной технологии в обучении истории было выявлено ее высокий методический потенциал.

Ключевые слова: метод проектов, педагогическая технология, проектная технология, исследовательская работа, творческая работа, индивидуализация процесса обучения, работа с историческими источниками, театрализация.

SUMMARY

V. Miroshnichenko. The development projection technology in teaching history in second half XX century.

The article is devoting the development projection technology in teaching history in second half XX century. The author accents his attention an the analyses preceding practice employment the projection technology in the time teaching history in domestic and russian schools. In process the tests expertise employment project technology in teaching history was shown here high methodical potential.

Key words: projection method, pedagogic technology, projection technology, research work, creative work, individualize teaching process, work with historical reservoir, the atreplaying.

УДК 373.545(477)«18/19»

Л. В Никитюк

Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У ГІМНАЗІЯХ УКРАЇНИ (друга половина XIX – початок XX століття)

У статті розкрито погляди видатних педагогів і методистів на стан викладання предметів природничого циклу та проаналізовано внесок учених у збагачення методичного матеріалу з цих предметів у гімназіях України в період другої половини XIX – початку XX століття. Виявлено і схарактеризовано провідні методи навчання природничої освіти. Проаналізовано та узагальнено питання методів отримання природничої освіти в гімназіях України другої половини XIX – початку XX століття.

Ключові слова: природнича освіта, методи навчання, гімназії, явища природи, наочність.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми історії розвитку гімназій має наукове і практичне значення. У наш час гімназійні заклади шукають нові шляхи організації навчальної діяльності та управління, застосування інформаційних і педагогічних технологій, методів навчальної роботи, що спрямовані на забезпечення високого рівня освіти і розвитку особистості, формування її національної свідомості. Це дасть змогу врахувати краще з культурно-освітнього життя минулого для реалізації його потенціалу і здобутків на сучасному етапі розвитку загальноосвітньої школи та прогнозувати її майбутнє.

Запам'ятовування учнями знань про навколишній світ завжди цікавило педагогів. Тому накопичений у цей період досвід використання методів навчання природознавства в школі доцільно буде проаналізувати і враховувати на сучасному етапі розвитку освіти.